

УДК 81:39

Антоніна ПЛЕЧКО

ГРА СОНЦЯ У ВІРУВАННЯХ ПОЛІЩУКІВ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ

У статті подано результати дослідження сучасних середньополіських вірувань про явище *гри сонця* і здійснено їх типологізацію, а також системний опис номінації цього явища в контексті середньополіської мовно-культурної діалектної системи, встановлено структуру досліджуваного культурного явища в єдності різнопланових елементів змісту.

Ключові слова: гра сонця, Середнє Полісся, вірування, плани змісту, мотиви вірувань.

Здавна увагу людства привертала небесні світила, а найбільше, мабуть, сонце. Уявлення про солярні об'єкти (сонце, місяць, зорі) вважають найархаїчнішими віруваннями з часів існування людини. Образ сонця був і залишається об'єктом вивчення в різних галузях науки, зокрема у мовознавстві¹.

У статті розглянуто тлумачення вислову „сонце грає” мешканцями Середнього Полісся в контексті їхніх вірувань.

Мета розвідки – здійснити системний опис номінації вислову „сонце грає” в контексті середньополіської традиційної культури та типологізувати мотиви середньополіських вірувань про явище *гри сонця*.

Об'єктом дослідження є традиційні міфологічні уявлення про явище *гри сонця* у віруваннях поліщуків та їх номінація в діалектній системі Середнього Полісся.

Предмет розвідки – номінація та семантика міфічних уявлень про явище *гри сонця* в середньополіській діалектній системі та традиційній культурі.

Актуальність розвідки зумовлена відсутністю сучасного системного аналізу середньополіських вірувань про явище *гри сонця*.

Гра сонця як природне явище викликала дослідницький інтерес таких науковців як О. Потебня, митрополит Іларіон, В. Петров, С. Толстая, а також у деякого із польських лінгвістів. Так, вже на початку ХХ ст. О. Потебня з'ясовує семантику цього явища та подає декілька значень вислову *гра сонця*:

- 1) ‘танцювати, крутитися (кружляти)’;
- 2) ‘яскраво світити’;
- 3) ‘приносити жертву богам’².

1 Плечко А. Сонце в уявленнях і віруваннях поліщуків // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2013. – № 24. – С. 208-218

2 А. Потебня. О некоторых символах въ славянской народной поэзии. Второе издание. -

У 20-х рр. ХХ ст. вірування українців про *гру сонця* детально описав В. Петров у дослідженні „Мітологема «сонця» в українських народних віруваннях”, де встановив паралелі між діями сонця та конкретними релігійними святами: *сонце міняється всякими фарбами, радується, грає, ликуєца на Великдень (Паску), а на Купайла – купається*.³

Митрополит Іларіон в історично-релігійній монографії „Дохристиянські вірування українського народу” подає опис життя українців в обрядах і повір'ях, зокрема звертає увагу на вислів *сонце грає: В ніч на Івана Купайла, в інших місцях на Великдень, сонце, сходячи грає: то опускається за обрій, то знову підіймається, „жениться і танцює”, кажуть в народі... а на Купайла рано сонце, сходячи, „грає – Купайла звелічає”*: *міниться в фарбах і танцює, бо цього дня воно жениться*.⁴

Серед сучасних мовознавчих досліджень варто згадати розвідки С. Толстої, у яких автор розкриває зв'язок дієслів на позначення явища *гри сонця* з конкретними релігійними святами, розкриває семантичний паралелізм лексем *играть и гулять* тощо.⁵

Сучасні лексикографічні джерела репрезентує польський словник Єжі Бартмінського, у якому аналізуючи концепт небесних світил у польських віруваннях, автор розкриває особливості польського сприйняття явища *гри сонця* в концепті *сонце: gra słońca: w niektrye dni w roku S. zachowuje się w sposyб specjalny: gra o wschodzie na Wielkanoc; igra na Zwiastowanie, na Św. Piotra i Pawła; igra na różne kolory, jak tęcza; na Wielkanoc tańczy i wschodzi podskakując. W dniu św. Trójcy tańczy i kłania się Stwórcy, przed dniem Św. Trójcy rano i wieczorem przybierając żółtą, czerwoną i zieloną barwę*.⁶

Українські вірування про явище *гри сонця* ґрунтовно описує в словнику-довіднику В. Жайворонок, спільні слов'янські вірування про особливу „поведінку” сонця в певні дні подано в російському словнику Московської етнолінгвістичної школи „Славянские древности. Этнолингвистический словарь”.⁷

За результатами нашого опитування, яке проведено в 55 населених пунктах Середнього Полісся, зафіксовано дієслівні конструкції на позначення поняття *гра сонця*, зміст котрих можна описати висловом ‘по-особливому сходить’:

- *г Ірайе* (н.п. 1, 3, 6, 7, 11, 14, 18, 20, 24, 28, 30, 33, 40, 46, 50, 51, 52, 55);
- г Ірайеца* (н.п. 4, 35); *г Ірало* (н.п. 55), *Ібуде г Ірат* (н.п. 7);
- *гу Іл айе* (н.п. 1, 4, 8, 32, 43, 44), *гу Іл айло* (н.п. 55);

Харьковъ, 1914. – С. 165.

3 Петров В. Мітологема «сонця» в українських народних віруваннях Етнографічний вісник – кн. 4. – Київ, 1927. – С. 103-105

4 Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. – Київ, 1992. – С. 26, 295.

5 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С. 8-11; Толстая С.М. Играть и гулять. // Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – Москва: Индрик, 2008. – С. 102-114.

6 Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja J.Bartmiński. – Т. 1. – Z. 1. – Niebo. Światła niebieskie. Ogen. Kamienie – Lublin, 1996. – S. 123-124.

7 Жайворонок В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. – Київ, 2006. – С. 564; Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5 томах / Под общей ред. Н. И. Толстого. – Т.2. Г-К – М.: Международные отношения, 1999. – С. 276-279.

- ку *Ітайеца* (н.п. 5, 9, 10, 11, 12, 16, 18, 20, 31, 48, 54, 55);
- *п'єр'єл'ї Івайеца* (н.п. 4, 14); *перели Івайеца* (н.п. 28, 30, 33), *м'є Ін'айеца* (н.п. 1, 5, 28, 31, 32, 35, 55); *м'ї Ін'айеца* (н.п. 27, 54);
- *тан Іцуйе* (н.п. 11);
- *радуйеца* (н.п. 6, 11, 21, 40); *ра Ід'йе* (н.п. 11); *Ірадовалос`* (н.п. 12); *зра Ід'їло* (н.п. 30);
- *аж го Ірит`* (н.п. 33);
- *і Інакше Ісв'єт'їт (Ісв'єтит)* (н.п. 7, 25); *Ісв'єт'їца йа Ік'їм'ї Ірадугам'ї* (н.п. 6); *Ісв'єт'їца бі тан Іц'уйе*, (н.п. 11);
- *с Іходить` нез Івично* (н.п. 4, 29); *с Іход'їт Іс'айвом* (н.п. 53); *с Іходить` Ісонце Ірадугойу* (н.п. 50);
- *сонце в бу Ік'єтах* (н.п. 5); *Іразнімі бу Ік'єтам'ї цв'є Ітам'ї* (н.п. 50);
- *перевєр Італос`*; *Іколом о Ітак к Ірутица* (н.п. 46);
- *лу Іч'ї Ісонц'а дри Іжат`* (н.п. 48) тощо.

Подані дієслова та дієслівні конструкції становлять **акціональний план змісту** вірувань поліщуків про явище *гри сонця*. Також їх можна поділити на запропоновані С. Толстою групи: **дієслова на позначення фізичного руху** (*Іграє, гу Іл'айе, ку Ітайеца, тан Іцуйе, с Іходить` нез Івично, перевєр Італос`*; *Іколом Ірутица; лу Іч'ї Ісонц'а дри Іжат`*), **лексика емоційно-психічної сфери** (*Ірадуйеца*), **на позначення танців** (*тан Іцуйе*), **лексика світлових ефектів** (*перели Івайеца, м'є Ін'айеца, аж го Ірит`*; *Ісонце в бу Ік'єтах*).⁸ Слова на позначення *гри сонця* можуть належати також до шлюбного (весільного), комплексу значень, про що йде мова у дослідженнях С. Толстої та Іларіона⁹ (значення 'жениться' щодо *гри сонця*). Проте під час нашого опитування лексеми з таким значенням не зафіксовані.

Отже, досі у мовознавчих дослідженнях, зокрема у працях О. Потєбні, стосовно вірувань поліщуків про *гру сонця* використовували переважно два значення: 1) 'танцювати, крутитися (кружляти)'; 2) 'яскраво світити'. Результати ж нашого дослідження свідчать ще й про наявність значення 'змінювати колір'.

Вибір дієслова у поліщуків часто мотивується назвою якого-небудь свята або його символікою: *на Ку Ітайла Ісонце ку Ітайеца* (н.п. 9, 10, 11, 12, 16, 18, 20, 31, 34, 48, 54, 55); *Ра Ід'йе Ісонце, бо чоло Ів'єк, л'у Ід'їна освобож Ідайеца од гр'є Іха`* (н.п. 11); *так Ірадуйеца воскре Іс'єн`у, шо Хрис Ітос воск Ірес* (н.п. 6); *во Іно Ісв'азано з Ітим, шо Хрис Ітос воск Ірес; не Ібєсне і зем Іне*

8 Толстая С.М. Играть и гулять. // Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – Москва: Индрик, 2008. – С. 104-107.

9 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С.11; Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. – Київ, 1992. – С.26.

Ірадовалос ` Ітому (н.п. 12); *Іс вату Ірадуїєца* (н.п. 40). Подібні тлумачення цього природного явища відомі також у віруваннях поляків: *na Wielkanoc tańczy i wschodzi podskakując, bo baranek cieszy się ze zmartwychwstania Chrystusa*.¹⁰

Щодо “купання” сонця, поліщуки уточнюють локуси купання та напрям руху сонця під час купання: *Ісонце ку Ітайєца у во Ід є на Ку Іпала* · (н.п. 10); *шо на Івана Ку Іпала Ісонце ку Ітайєца у во Ід ї* (н.п. 12); *на Івана Ку Ітайла во Іно вже ку Ітайєца Ів:єрх Івниз Ітак* [то піднімається вгору над горизонтом, то опускається донизу за горизонт] (н.п.20) та локуси споглядання *гри сонця*: *А в Іт є ча Іси Іран іє д їв Іл ўса на Ісонце, на Ісонце Ідоzzo д ї Ів їца н є Іможеш, так Іїа на Іп єч д їв Іл ўса, а Ісонце Іхв Іл ам ї, а Іїа на Ісонце д їв Іл ўса, то Іаж Іоч ї бо Іл ат ; то Ікрасні те Іто голу Іб їіє ота Ік ї бу Ік їти вол Інойу є Ідут `* (н.п. 5). Отже, словосполучення *у во Ід ї, у во Ід є, ку Ітайєца Ів:єрх Івниз Ітак, на Ісонце, на Іп єч* становлять **локативний план змісту** культурного явища.

Спорадично на території Середнього Полісся можна почути у переповідках міф про те, чому сонце купається на свято Івана Купала: *ІЧерез те йак Іван ро Ідивса, те ку Ітайло, і Ібог ска Ізав шо то Ібе дат `на ден `на Іроджен `а, а вон попро Ісив Іхочу шоб ку Італос `а Ісонце*. (н.п. 48). Вислів „сонце радуїєца” стосується Великодня та узгоджується із загальною семантикою цього свята.¹¹ Поліщуки зазначають, що *гра сонця* відбувається здебільшого під час сходу сонця й зрідка – під час заходу: *Ісходить `* (н.п. 1, 3, 4, 6, 14, 20, 21, 26, 29, 30, 35, 38, 39, 44, 50), *не Ітак Ісходить* (н.п. 31), *йак Ісход їт* (н.п. 7, 9, 11), *Івранц ї* (н.п. 8, 18), *Івранце* (н.п. 50), *при Ісамом Івиходу [сході]* (н.п. 54), *в л ю Ібий Ічас і в ве Ічорн є Інав їт `йак Ісонце с є Ідаїє* (н.п. 49); *коли с ї Ідаїє* (н.п. 50). Крім того, *гра сонця* відбувається і в певні свята, які на Середньому Поліссі представлені хрононімами: *на Ве Іл їкд `ен `* (н.п. 4, 5), *Ве Іликден `* (н.п. 1, 28, 30, 35, 38, 39, 44), *на ІПаску* (н.п. 1, 2, 3, 6, 7, 8, 11, 20, 21, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 36, 40, 43, 46, 53), *Воскре Іс `ен `у* (н.п. 6); *Ку Іпала* (н.п. 9, 10, 11, 12, 18, 31, 50, 51, 52, 54), *Ку Ітайла* (н.п. 6, 16, 20, 48, 55), *Івана Кр `ес Іт їт `ел `а* (н.п. 6); *Ку Італного Івана* (н.п. 55), *на ІТройцу* (н.п. 6), *на ІБлаго Ів `еиш `ен `е* (н.п. 5), *ІБлаго Івієиш `ен `е* (н.п. 30), *Хрис Ітос воск Ірес* (н.п. 12, 24), *на ІПетро □ку* (н.п. 15), *на ІПетра* (н.п. 50, 52), поодинокі респонденти зазначають *а Ісонце Ічасто ку Ітайєца, Іпросто н їх Іто не пригл `а Ідаїуца, не поз ї Іраїє* (н.п. 54) або *не приу Ірочено до с `Івата* (н.п. 49). Ці назви становлять **темпоральний план змісту** вірувань про *гру сонця* на Поліссі. Назви хрононімів утворюють

10 Słownik stereotypów i symboli ludowych / Koncepcja całosci i redakcja J.Bartminski. – Т. 1. – З. 1. – Niebo. Swiatla niebieskie. Ogen. Kamienie – Lublin, 1996. – S. 124.

11 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканський фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С. 11

синонімічну парадигму *Великден*; *Паска*, *Воскресіння* та *Купала*, *Купалного Івана*, *Івана Креситителя*. Таким чином, респонденти виділяють Паску (Великдень) для спостереження явища гри сонця (53% опитаних), а на другому місці за частотою згаданих свят – свято Купала (29%). Для порівняння, у білорусів найпоширенішим є свято Івана Купала, а у росіян – Пасха, Петрів день, Благовіщення.¹² Як відомо, купальські обряди насичені солярною символікою через те, що свято Купала наближене до дня літнього сонцестояння. Що ж до Великодня, то в уяві українців, поліщуків зокрема, це найяскравіше і найбільш значуще свято християнського календаря.¹³

Окрім номінант, зазначених у розвідках С. Толстої¹⁴, за результатами нашого дослідження, можна виокремити також мотив купання, квітів, радості, мотив райдуги, танцю, гри (гуляння), мотив купання тощо.

Мотив кольору, наприклад, простежується особливо чітко тоді, коли респонденти намагаються пояснити, яким чином, як саме *сонце грає*: *Шершого дня Паски Сонце м'є Інаїца – то так'є, то так'є. Як Ісходить – то голу Ібе, то чер Івоне. На великден – Ісонце Іграє та Ікімі Ібарвами.* (н.п. 1); *Ісонце Ісходило і голу Ібов'єн'є, і зєлі'єн'єн'єн'є.* (н.п. 2); *Ісонце Ісходить – йаск Іраве, чер Івоне. О Іто ма Ібут – Іграє Ір Ізними Ібарвами на Іпаску.* (н.п. 3); *Ах йак Іхороше Іграє. І зєлі'єн'є, і Іжовте, і чер Івоне, і Ів'єак Ім'є Іц'є Ітам'є. ІСаме йак Ісходить.* (н.п. 6); *А Івоно Іпросто йак Ім'є Іразним'є Іц'є Ітам'є – в Іш Іновими, Івсак Ім'є. ІТоко на Іпаску.* (н.п. 7); *Ісонце гулі'є Ісаме Івранц'є, на Іпаску. ІСонечко Імаїє Ів'єак Іц'є Іт'є.* (н.п. 8); *ІЧула шо Іграє Ісонце йак Ісходить. ІЦ'є Іт'є Іого та Ік'є Інт'є Ір'єсний, перел'є Івайєца.* (н.п. 14); *на Іпаску Ічула в Ід'є Іу Ідей шо ІІнакіше Ів'єт'єт'є.* (н.п. 25); *на Іпаску во Іно м'є Інаїца гар Інен'є ко, вс'є Іма кол'є Ірами.* (н.п. 27); *на великден – Іграє Ісонце, во Іно Ігарне Ігарне та Ік'є, Ір Ізними Ібарвами перел'є Івайєца, ме Інаїца, йаск Іраве.* (н.п. 28); *йак Ібуде Ісонце Ісходить – йак Іпаску Іс'єат'єт'є то Ітреба ді Ів'єца йак Ісонце Ісходить – нез Ів'єчно.* (н.п. 29); *Ітак і Ісонце ус'є Іма Ібарвами Іграє, Іс'є Іво у Ісонца в Іцей Іден'є Ійак во Іно Ісходить, це Іна великден'є Імо на Іблагов'є Іїешчен'є це Імона по Ібачит'є.* (н.п. 30); *Ісонце на Іпаску м'є Інаїца, не Ітак Ісходить.* (н.п. 31); *Іграє, то перел'є Івайєца Ір Ізними кол'є Ірами аж го Ірит'є – так рап Ітово Ізійде це на Іпаску.* (н.п. 33); *на великден – йак Імати при Іїде із Іцеркви і Ікаже по Ібачте йак Ісонце м'є Інаїца.* (н.п. 35); *йак на великден – Ісходить – то Ісонце Ігарне, Ікрасне, ве Іліке.* (н.п. 38); *і Ісонце Іразними Іграє Ікраскам'є, Ідуже кра Іс'є Іво.* (н.п. 40); *шоб ви по Ібачили, йак во Іно Ісходить – да йак во Іно гулі'є Іце, це Імерти і Іжовте і чер Івоне і о Іранжове Ікраскі о Ітак м'є Інайц'є, гулі'є Іца та Ік'є Ім'є Ікраскам'є.* (н.п. 44); *йак ко Іли во Іно Іразними по Ілосками, кол'є Ірами Іб'єлі'є Ісонца і Ікрасніє і Іжовтен'є і голу Ібен'є Іт'є.* (н.п. 49); *Ісонце Іграє на ку Іпала і на пет Іра во Іно Ісходить і Іграє Ів'є акими Іце Ітами про Імінчиками.* (н.п. 52).

Також **мотив кольору** простежується у віруваннях про *купання сонця*: *Тр'є Ірази в Ір'єк Іюнце ку Інайєца, ку Іпалоса кол'є Ісход'єт'є. На Ку Іпала Ісонце п'єр'єгра Іїє Ібарвам'є, то во Іно так ку Інайєца.* (н.п. 9); *на ку Іпала йак*

12 Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5 томах / Под общей ред. Н. И. Толстого. – Т.2. Г-К – М.: Международные отношения, 1999. – С. 377.

13 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С. 11.

14 Толстая С.М. Солнце играет. // Славянский и балканский фольклор, 1986. – Москва, 1987. – С. 8-11; Толстая С.М. Играть и гулять. // Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – Москва: Индрик, 2008. – С. 102-114.

Видете Ірано да Ісходит ` Ісонце то й ви по Ім'єтете йак Ігарно во Іно к Іупайеца, у Іс `акімі про Імін `ами, усі Іма Ібарвами то ста Іїе Іповне Ісонце гет тим круж Іком то ста Іїе сі Іреневим то Іжовтий Іколір (н.п. 48).

Описуючи сонце, яке купається або грає, у віруваннях поліщуків простежуємо й **мотив квітів**: На Ве Іл Ікд ен `Ісонце в бу Ік'єтах. А в Іт'є ча Іси Іран ше д'ів Іл'уса на Ісонце, на Ісонце Ідозо д'ів Іца н'є Іможеи, так Іїа на Іл'єч д'ів Іл'уса, а Ісонце Іхв Іл'ам'ї, а Іїа на Ісонце д'ів Іл'уса, то Іаж Іоч'ї бо Іл'ат ; то Ікрасні`є Іто голу Іб'їе ота Ік'ї бу Ік'єти вол Інойу `Ідут ` (н.п. 5); Ісонце Іграїе на і Івана ку Іпала, Іразнімі бу Ік'єтам'ї цв'є Ітам'ї, так Іхороше. (н.п. 50); а на ку Іпайла (ку Іпального і Івана) Ісонце ку Іпайеца, ку Іпалося, Іграло Ісонце Ісак Ім'ї голу Ібовими, во Іно ме Іл'айеца, Іграїе кол'о Ірами Ісак Ім'ї і Ірозовим'ї і Іб'єлім'ї і Ісин Імі і Ікрасним'ї так йак от цвєт Ік'ї рос Ітут `кол'о Ірам'ї так Ісонце. (н.п. 55). В останньому прикладі **мотив кольору** поєднується з **мотивом квітів**.

У віруваннях Середнього Полісся щодо гри сонця виділено й **мотив радості**: Іах йак Іхороше Іграїе. Це так Ірадуїеца воскре Іс'єн'у. (н.п. 6); Ісонце Іграїе на Іпаску. Ра Ід'їе Ісонце бо чоло Ів'єк, л'у Ід'їна освобож Ідайеца од гр'є Іха. Ірадуїеца л'у Ід'їна і Ісонце Ірадуїеца. (н.п. 11); во Іно Ісв'азано з Ітим шо хрис Ітос воск Ірес; не Ібєсне і зем Іне Ірадовалос ` Ітому (н.п. 12); йак Ісв'ат'ат ` Іпаску, да Ісонце Ісходит ; ка Ізали поди Ів'їца йак Ісонце Ірадуїеца, во Іно та Ік'є Іїарке, (н.п. 21); І Ісус Хрис Ітос воск Ірес і цє ве Ілике торжєс Ітво і Ісонце зра Ід'їло (н.п. 30); Ітреба ди Ів'їца на Іпаску, Ідобре Ів'їдно то Ід'їшо Ісонце Іс'вату Ірадуїеца і соло Ів'єй Іше Ібєче, Ідуже кра Іс'їво (н.п. 40).

Поліським віруванням про гру сонця властивий також **мотив райдуги**: Ісонце Ісв'єт'їца йа Ік'їм'ї Ірадугам'ї; і зе Ілене, і Іжовте, і чер Івоне, і Ісв'ак'їм'ї цв'є Ітам'ї; Ісаме йак Ісходит ` (н.п. 6); а на Іпаску Ісонце гу Іл'айе, йак Ісходит, во Іно м'є Іл'айеца йак Ірадуга; ко Ілис `хо Іудилі за Іс'єм'к'їло Ім'єтров і йа Ібачила та Ік'є про Ісонце (н.п. 32); а на і Івана ку Іпала Іс'вато Ісонца на Ілуз'ї в нас Іл'їтній Ітаб'їр дл'а ко Ір'їв Істанем д'ів Іца йак Ісходит ` Ісонце Ірайдугойу в о Ічах (н.п. 50).

Мотив танцю: Ісонце Іграїе на Іпаску. Ісв'єт'їца бі тан Іц'уйе, йак Ід'ів Іса, ко Іл'ї Ісход'їт. (н.п. 11); паи Іли ми на ту Івулиц'у с'ва Ітут ` Іпаску де прїїїз Іжаїе Ібат'їшка Ітреба пад'ї Ів'їца чї дейст'їв'їт'єл'но та Іке Ібуде с' Ісонцем, а йак во Іно Іграло те Ісонце і перевер Італос ; а во Іно дейст'їв'їт'єл'но Іколом о Ітак Ікрутица а Іл'уде Істариїїє Ікажут ` Ібоже поди Ів'їца шо Іробица Іможе вже Ібуде ка Інец' Ісв'їту цє на Іпаску. Са Іма Іл'їчно Ібачила шо Ісонце вїтво Ір'ало (н.п. 46).

Мотив гри (гуляння): ІІ'єршого Ідн'а Іпаск'ї Іграїе, гу Іл'айе, м'ї Ігаїе то чер Івоно, то Ісин'є (н.п. 1); О Іто ма Ібут `Іграїе Ір'їзнімі Ібарвами на Іпаску. (н.п. 3); ІСходит `нез Івїчно, перел'ї Івайеца, Ісонечко Іграїеца, йак гу Іл'айе. ІМоже во Іно так гу Іл'айе і в Іліні'ї Ідн'ї, але то Ід'ї ми не набл'у Ідайем, а на Іпаску Ісаме набл'у Ідайем. (н.п. 4); ІСонечко Іграїе на ІПаску, на ІТройцу, і на ІІвана Ку Іпайла. ІАх йак Іхороше Іграїе. (н.п. 6); На Іпаску Ісонце Іграїе. □ Інас не бу Іло Іцеркви, хо Ід'їлі да Ілеко у су Іс'їдне се Іло. А ба Іби Ікажут со Ігодні Ібуде Ісонце Іграт. Йак Ісонце Ісходит `на Іпаску, то Ісв'єт'їт'їтак, Іграїе, Ікаже нам по Ів'їрте в ІІсуса Хрис Іта, (н.п. 7); ІСонце гу Іл'айе Ісаме Івранц'ї, на Іпаску. (н.п. 8); ІСонце Іграїе на Іпаску. (н.п. 11); ІЧула шо Іграїе Ісонце. Йак Ісходит `Ішв'єт'їтого та Ік'їй Інт'є Ір'єсний, перел'ї Івайеца. (н.п. 14); та Ік'є ко Ілис `ба Ілакал'ї, шо Ітреба Івранц'ї Івстат `і по Ібачит'ї йак Ісонце Іграїе. Во Іно не за Іпаску, а Іс'омого Іл'їп'а на ку Іпала Іграїе і ку Іпайец'а (н.п. 18); на Іпаску Ів'єл'мі Ігарно Ісходит ; Іграїе. (н.п. 20); Ісон'це Іграїе то Ід'ї йак воск Ірес і Ісус хрис Ітос не Ізнаїу в Ічому та гра так не по Ідівис'а (н.п. 24); на Ве Іликден `Іграїе Ісонце, во Іно Ігарне Ігарне та Ік'є, Ір'їзнімі Ібарвами

перели вайеца, ме Ін айеца, (н.п. 28); І Ісус Хрис Ітос воск Ірес і Івсе Іна Ісв Іт і Іграйе, перели вайеца Ітак і Ісонце ус і Іма Ібарвами Іграйе, Іс айво у Ісонца в Іцей Іден `їак во Іно Ісходит, це Іна Вел Ікден `і Імо на Благов Іїешчен `е це Імона по Ібачит, (н.п. 30); а на Іпаску Ісонце гу Іл айе іак Ісходит (н.п. 32); Іграйе, то перели вайеца Ір Ізними кол `о Ірами аж го Ірит ` (н.п. 33); Ісонце Іграйеца на Ве Ікден `їак Ісходит `Імати при Іїде із Іцеркви і Імати Ікаже по Ібачте іак Ісонце м `е Ін айеца (н.п. 35); Ітреба ди Ів Іца на Іпаску, і Ісонце Іразними Іграйе Ікраскам і, Ідуже кра Іс Іво (н.п. 40); обовіяз Іково Ітреба спостер і Ігат `їак Ісонце гу Іл айе на Іпаску (н.п. 43); на ве Ікден `Ісонце гу Іл айе шоб ви по Ібачили іак во Іно Ісходит `да іак во Іно гу Іл айе, Ібоже іак во Іно Ігарнен `ко Ісходит `гу Іл айеца та Ік Ім І Ікраскам І Ібоже ка Іжу, іа Іка тво Іїа Ісила гос Іподн `а (бабуся плаче) (н.п. 44); Ікажут `Ісонце Іграйе на Іпаску, від Іного про Ім Інчик І та Ік І Іїдут `шо то Іграйе. (н.п. 46); Іїак бу Іла Ід Івчинойу ка Ізали Ісонце Іграйе на і Івана і на пет Іра Івил Ізлі на ск Ір Іду з по Ідругойу по Ібачит `їак Ісонце Іграйе коли сі Ідайе але не по Ібачили (н.п. 50); на Івана ку Іпала Ікажут `Ісонце Іграйе. (н.п. 51); Ісонце Іграйе на ку Іпала і на Пет Іра во Іно Ісходит і Іграйе Іс `акими цве Ітами про Імінчиками (н.п. 52); Іграло Ісонце, Ісак Ім І голу Ібовими вс `ак Ім І гу Іл `ало, во Іно ме Ін айеца Іграйе кол `о Ірами Ісак ІМ І (н.п. 55).

Мотив купання сонця зазвичай у віруваннях відображає безпосередній рух світила: Чула шо Ісонце ку Іпайеца а Іл `е не Ізна Іу Іточно Ісонце ку Іпайеца м `е Ін айеца на ІБлаго Ів `ешч `ен `е і Іна Ве Іл Ікд `ен ` На Ісонце Ідозо д і Ів Іца не Іможеш, так Іїа на Ін `еч д Ів Іл Іуса а Ісонце Іхв Іл `ам і ` а Іїа на Ісонце д Ів Іл Іуса, то Іаж Іуч і бо Іл `ат ` то Ікрасни Іе Іто голу Іб Іїе ота Ік і бу Ік `ети вол Інойу Іїдут ` (н.п. 5); Не на Ве Іл Ікд `ен а на ку Іпала Ісонце п `ер `єгра Іїе Ібарвам і, то во Іно так ку Іпайеца. (н.п. 9); ІСонце ку Іпайеца у во Ід `е на ку Іпала ` (н.п. 10); Ка Ізали шо на і Івана ку Іпала Ісонце ку Іпайеца у во Ід і. (н.п. 12); Ба Ілакал і шо на ку Іпайла Ісонце ку Іпайеца, і Ів `ед `ми ход `ат. (н.п. 16); Во Іно не за Іпаску, а Іс `омого Іл Іпн `а на ку Іпала Іграйе і ку Іпайец `а (н.п. 18); А на І Івана ку Іпайла во Іно вже ку Іпайеца Ів:єрх Івниз Ітак. [то піднімається вгору, то опускається донизу] (н.п. 20); А ку Іпайеца мо на і Івана ку Іпала (н.п. 31); на ку Іпайла іак Івидете Ірано да Ісходит `Ісонце то і ви по Ім `етете іак Ігарно во Іно к Іпайеца, у Іс `акімі про Імін `ами, дес ` повча Іса не Іменше ку Іпайеца, усі Іма Ібарвами То Іїа Ів `єру чо Іго Ікожного дн `а не ку Іпайеца і на Іпаску не (твердо), не та Іке Ісонце. Іу Іч І Ісонц `а іак дри Іжат ` (н.п. 48); на ку Іпала Ісонце ку Іпайеца при Ісамом Ізиходу так Ігарно а Ісонце Ічасто ку Іпайеца Іпросто н іх Іто не пригл `а Ідайуца не поз і Ірайе іак стан ` глал `ет ` до Ізаходу ку Іпайеца м І Ін айеца іак на ку Іпала (н.п. 54); а на ку Іпайла (ку Іпалного і Івана) Ісонце ку Іпайеца, ку Іпалося (н.п. 55).

На великі релігійні свята сонце, за уявленнями поліщуків, набуває незвичного кольору: голу Ібе, чер Івоне (н.п.1), то Ікрасни Іе, Іто голу Іб Іїе ота Ік і бу Ік `ети (н.п. 5), голу Ібов `ен к `е, зе Іл `ен `ен к `е (н.п. 2), чер Івоне (н.п. 3), в Іш Іновими (н.п. 7), зе Ілене, і Іжовте, і чер Івоне (н.п. 6), Ігарне, Ікрасне, ве Ілике (н.п. 38), Іжовте і чер Івоне і о Іранжове (н.п. 44), Ікраснийе і Іжовтен `е і голу Ібен к і (н.п. 49), круж Іком ста Іїе сі Ірневим, то Іжовтий Іколір (н.п. 48), голу Ібовими, Ірозовим і і Іб `єлім і, і Ісин Іми і Ікрасним і (н.п. 55), Іс `ак Ім і цв `е Ітам і (н.п. 6, 7), р Ізними Ібарвами (н.п. 28, 30), Ір Ізними кол `о Ірами (н.п. 33, 55), усі Іма Ібарвами (н.п. 48), Іїарке (н.п. 21), Іїаск Іраве (н.п. 3, 28). Ці номінації становлять **атрибутивний план змісту** описуваного нами культурного явища, зокрема вказують на характеристики та ознаки сонця під час його *гри*.

В уявленнях поліщуків про *гру сонця* простежено опозиції *свята:будні, Великдень:Купала, грає:купається, танцює, сходить:сідає (заходить)*. Частина респондентів дає негативну відповідь щодо спостереження явища **гри сонця**: н і,

не Ічула (н.п. 13, 15, 17, 19, 22, 23, 26, 34, 37, 41, 42, 45, 47), що вказує на поступову деградацію цього явища та зникнення інтересу до нього.

Результати нашого дослідження вказують на те, що поліщуки пояснюють явище *гри сонця* такими значеннями: 1) 'танцювати, крутитися (кружляти)'; 2) 'яскраво світити'; 3) 'змінювати колір'. Також вони пов'язують таку "поведінку" сонця (*сонце грає*) із конкретними святами: 53% – із Великоднем, 29% – зі святом Івана Купала, подекуди – із Трійцею, Благовіщенням тощо.

Отже, у віруваннях жителів Середнього Полісся про *гру сонця* виокремлено такі мотиви: мотив кольору, мотив квітів, мотив радості, мотив райдуги, мотив танцю, мотив гри (гуляння), мотив купання. Сучасні уявлення поліщуків про те, як *сонце грає*, не зважаючи на поступову втрату первісних значень, залишаються сталими та поширеними. Матеріал статті лише частково відображає середньополіські вірування про "поведінку сонця", тому подальші розвідки цього аспекту вірувань залишаються актуальними в сучасній лінгвістиці.

Список обстежених населених пунктів:

1. с. Виступовичі Овруцького р-ну Житомирської області;
2. с. Гошів Овруцького р-ну;
3. с. Журба (Невгоди) Овруцького р-ну;
4. с. Ігнатпіль Овруцького р-ну;
5. с. Красилівка Овруцького р-ну;
6. с. Пішаниця Овруцького р-ну;
7. с. Потаповичі Овруцького р-ну;
8. с. Сорокопені Овруцького р-ну;
9. с. Тхорин Овруцького р-ну;
10. с. Чабан Овруцького р-ну;
11. с. Черевки Овруцького р-ну;
12. с. Стирти Черняхівського р-ну;
13. с. Пиріжки Малинського р-ну;
14. с. Чоповичі Малинського р-ну;
15. с. Білокоровичі Олевського р-ну;
16. с. Кишин Олевського р-ну;
17. с. Перга Олевського р-ну;
18. с. Радовель Олевського р-ну;
19. с. Устинівка Олевського р-ну;
20. с. Бовсуни Лугинського р-ну;
21. с. Литкі Лугинського р-ну;
22. с. Червона Волока Лугинського р-ну;
23. с. Куліші Ємільчинського р-ну;
24. с. Медведове Ємільчинського р-ну;
25. с. Миколаївка Ємільчинського р-ну;
26. с. Рясне Ємільчинського р-ну;
27. с. Середи Ємільчинського р-ну;
28. с. Лозниця Народицького р-ну;
29. с. Рудня Базарська Народицького р-ну;
30. с. Селець Народицького р-ну;
31. с. Христинівка Народицького р-ну.
32. с. Межирічка Радомишльського р-н;
33. с. Вишевичі Радомишльського р-ну;
34. с. Дубовик Радомишльського р-ну;
35. с. Облітки Радомишльського р-ну;
36. с. Потіївка Радомишльського р-ну;
37. с. Мелені Коростенського р-ну;
38. с. Мойсіївка Коростенського р-ну;
39. с. Рудня Коростенського р-ну;

40. с. Рудня Ушомирська Коростенського р-ну;
41. с. Сарновичі Коростенського р-ну;
42. с. Курчиця Новоград-Волинського р-ну;
43. с. Рижани Володарськ-Волинського р-н;
44. с. Кухарі Іванківського р-ну Київська область;
45. с. Мар'янівка Поліського р-ну Київська область;
46. с. Дитяткі Чорнобильського р-ну Київська область;
47. с. Машеве Чорнобиль с. Лукаші Барашівського р-ну Київська область;
48. с. Берестя Дубровицького району Рівненська область;
49. с. Яполоть Костопільського району Рівненська область;
50. с. Липки Гошанського району Рівненська область;
51. с. Чудель Сарненського району Рівненська область;
52. с. Яцковичі Березнівського району Рівненська область;
53. с. Борове Рокитнянського району Рівненська область;
54. с. Глинне Рокитнянського району Рівненська область;
55. с. Дроздинь Рокитнянського району Рівненська область.

Plechko Antonina

The Sun Game in Polishchuks' beliefs of Middle Polissia

The article presents results of investigation into modern Middle Polissia beliefs about the phenomenon of the sun play as well as their typology. The systematic nomination description of this phenomenon in the context of the Middle Polissia language and cultural dialect system has been made. The structure of the cultural phenomenon studied in the unity of diverse elements of the content has been established.

Keywords: The Sun Game, Middle Polissia, beliefs, plans of the content, beliefs reasons.

Плечко Антонина

Игра солнца в верованиях полещуков Среднего Полесья

В статье представлены результаты исследования современных среднеполесских верований о явлении игры солнца и осуществлено их типологизацию, а также системное описание номинации этого явления в контексте среднеполесской языково-культурной диалектной системы, установлена структура исследуемого культурного явления в единстве разноплановых элементов содержания.

Ключевые слова: игра солнца, Среднее Полесья, верования, планы содержания, мотивы верований.